

*Шепелев С.С.,**здобувач кафедри глобальної економіки,**Національний університет біоресурсів і природокористування України*

РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ БІОРЕСУРСІВ У РАМКАХ СПІЛЬНОЇ РИБОПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

Анотація. У статті доведено, що раціональне використання рибних ресурсів є одним із актуальних питань у контексті вирішення проблеми виснаження природних ресурсів. Обґрунтовано, що Спільна рибна політика є сферою спільної відповідальності Європейського Союзу і має визначальний вплив на конкурентоспроможність рибного господарства. Визначено концептуальні підходи до введення заборони на промисловий вилов водних ресурсів на деяких водоймах України у аспекті законодавчого реформування рибного господарства та посиленні конкурентоспроможності як рибальства, так і аквакультури.

Ключові слова: Спільна рибна політика, конкурентоспроможність, рибне господарство, Європейський Союз, водні біоресурси, рибальство, аграрна політика, охорона рибних запасів.

Постановка проблеми. Раціональне використання рибних ресурсів є одним із актуальних питань у контексті вирішення проблеми виснаження природних ресурсів. Як і загальна аграрна політика, Спільна рибна політика є сферою спільної відповідальності Європейського Союзу та держав-членів і має визначальний вплив на конкурентоспроможність рибного господарства. Рибне господарство – це галузь економіки, завданнями якої є вивчення, охорона, відтворення, вирощування, використання водних біоресурсів, їх вилучення (добування, вилов, збирання), реалізація та переробка. Водночас рибальство є традиційним видом господарської діяльності, який відіграє важливу роль в економіці України. Він включає в себе вилов водних біоресурсів та її переробку, відтворення, зариблення та охорону рибних запасів, науково-дослідне, проектно-конструкторське забезпечення, галузеву багаторівневу систему навчання й підвищення кваліфікації кадрів, систему безпеки мореплавства.

Промислове рибальство здійснюють згідно встановлених наукових обґрунтувань на кожен вид ресурсу та на кожен водний об'єкт. У випадку критичного стану певного ресурсу його обсяг для промислового рибальства може зменшуватись або взагалі встановлюватись заборона на промисел. Останнім часом висловлюється думка щодо мораторію на промислове рибальство, вилов водних біоресурсів у науково-промислових, дослідно-конструкторських цілях. Дана ініціатива відображена у проекті закону України «Про введення заборони (мораторію) на промисловий вилов водних живих ресурсів на деяких водоймах України». Водночас запропоновані твердження, на нашу думку, містять дискусійні положення, а трансформаційні процеси, які відбуваються сьогодні в усіх сферах рибного господарства України, вимагають від українського суспільства і держави в цілому нових підходів і методів, щодо реалізації заходів з охорони та відтворення рибних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незаперечною роллю рибного господарства у підвищенні життєвого рівня насе-

лення спонукає вчених до опрацювання концептуальних засад його функціонування й переходу до динамічного розвитку в сучасних умовах [1; 2]. В основі науково-теоретичних досліджень раціонального використання рибних ресурсів лежать праці Н. Вдовенко [3–6; 7; 9], О. Золотухіна [7], С. Кваші [9], Ю. Шарило [8; 11]. Вагомий внесок у прикладне вивчення питання у контексті вирішення проблеми виснаження природних ресурсів зробили такі дослідники, як А. Чуклін [10], К. Рибальченко [8] та ін.

Мета статті полягає у визначенні підходів до введення заборони на промисловий вилов водних ресурсів на деяких водоймах України у аспекті законодавчого реформування рибного господарства та посиленні конкурентоспроможності як рибальства, так і аквакультури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першочерговими задачами центрального органу влади, що забезпечує реалізацію політики в галузі рибного господарства, є забезпечення сталості вилову риби з природного середовища, гармонійний розвиток рибогосподарського комплексу країни, забезпечення охорони водних біоресурсів та боротьба з незаконним, нерегульованим та невідповідним рибальством, іншою незаконною господарською діяльністю з вилову та продажу риби як такими, що перешкоджають запровадженню принципів сталого розвитку, раціональному використанню наявної сировинної бази, відновленню флоту. Зазначені напрями повністю відповідають цілям Спільної рибної політики Європейського Союзу, регламент від 11.12.2013 р. № 1380/2013 [1]. Спільна рибна політика – рибна політика Європейського Союзу, введена в 1957 р. Лише з 1983 р. Спільна рибна політика «Блакитна Європа» стала повноцінною політикою Співтовариства. Спільна рибна політика має загально-правові підстави (ст. ст. 32–38 Договору про створення Європейського Співтовариства) і схожі цілі із аграрною політикою: зростання рибопродуктивності; стабілізація ринків; гарантія забезпечення та доставки продукції споживачеві за пропорційним цінами. Як і загальна аграрна політика, Спільна рибна політика є сферою спільної відповідальності Європейського Союзу та держав-членів [6, с. 39–45]. У ході декількох реформ початкові цілі Спільної рибної політики були доповнені та охоплюють нині наступні моменти: раціональне використання ресурсів, захист навколишнього середовища, забезпечення високого рівня охорони здоров'я, а також економічне та соціальне єднання. Дослідження висвітлюють, що рибна політика охоплює відповідні складові (рис. 1). Європейський Союз на сьогоднішній день прагне проводити дієву політику, що охоплює рибальство, охорону навколишнього середовища та морський промисел. У сферу впливу Спільної рибної політики входять збереження морських біологічних ресурсів і управління процесом визначення таких видів у рибальстві. Крім того, вона включає в себе прісноводні біологічні ресурси і діяльність у сфері аквакультури, а також переробку та збут рибогосподарської продукції і

продукції аквакультури [10, с. 79–84]. Аквакультура – це цілеспрямоване використання рибогосподарських водних об’єктів (їх частин) для одержання максимальних обсягів корисної біологічної сільськогосподарської продукції (риби, молюсків, безхребетних, водоростей, інших водних організмів) шляхом їх штучного розведення та утримання [3, с. 29]. Спільна рибна політика має забезпечити, щоб діяльність у сфері аквакультури сприяла довгостроковій екологічній, економічній та соціальній стійкості, включаючи правила, спрямовані на забезпечення простежуваності, безпеки і якості продукції.

Крім того, аквакультура має сприяти збереженню потенціалу виробництва харчування на сталій основі по всій території Європейського Союзу з метою гарантування довгострокової продовольчої безпеки, в тому числі постачання продовольства, а також розвитку та зайнятості громадян. Аквакультура має зробити свій внесок у задоволення зростаючого світового попиту на продукцію харчування, що виробляється із водних біоресурсів. Стратегія Комісії «Про сталий розвиток європейської аквакультури», затверджена в 2009 р., яка була затверджена Радою і схвалена Європейським парламентом, наголошує на необхідності створення та просування рівних умов в якості основи для сталого розвитку аквакультури. Діяльність у сфері аквакультури в Європейському Союзі перебуває під впливом різних умов у межах національних кордонів, у тому числі що стосується дозволів для операторів. Таким чином, стратегічні керівні принципи Спільноти для національних стратегічних планів мають бути розроблені і для підвищення конкурентоспроможності аквакультури, підтримання її розвитку, а також заохочення економічної активності, диверсифі-

кації та підвищення якості життя в прибережних і внутрішніх районах. Також повинні бути введені механізми для обміну між державами-членами інформацією і передовим досвідом через відкритий метод координації національних заходів, що стосуються безпеки бізнесу, доступу до вод і просторів Євросоюзу, а також спрощення дозвільних процедур. Специфіка аквакультури вимагає створення Консультативної ради для консультацій із зацікавленими сторонами про елементи політики Союзу, які можуть вплинути на аквакультуру [11, с. 9–13].

Крім того, Спільна рибна політика має сприяти підвищенню продуктивності, справедливому рівню життя у секторі рибальства, включаючи дрібномасштабне рибальство і стабільність ринків. Також Спільна рибна політика повинна забезпечити доступність рибної продукції за доступною ціною. Потрібно враховувати те, що у випадку, коли така діяльність здійснюється на території держав-членів або у водах Союзу, в тому числі рибальськими суднами під прапором або зареєстрованими у третіх країнах, союзними рибальськими суднами або громадянами держав-членів без шкоди для основних зобов’язань держави прапора, слід дотримуватись ст. 117 Конвенції Організації Об’єднаних Націй з морського права від 10.12.1982 р. [2]. Спільна рибна політика узгоджена із Стратегією Європа 2020 з метою досягнення раціонального, стійкого, всеосяжного зростання [9, с. 7–11].

В управлінні рибальством має бути впроваджений екосистемний підхід, повинні бути обмежені екологічні наслідки промислової діяльності, а небажаних уловів слід уникати і зменшити, наскільки це можливо. Існує необхідність у посиленні конкурентоспроможності рибальства і аквакультури, а

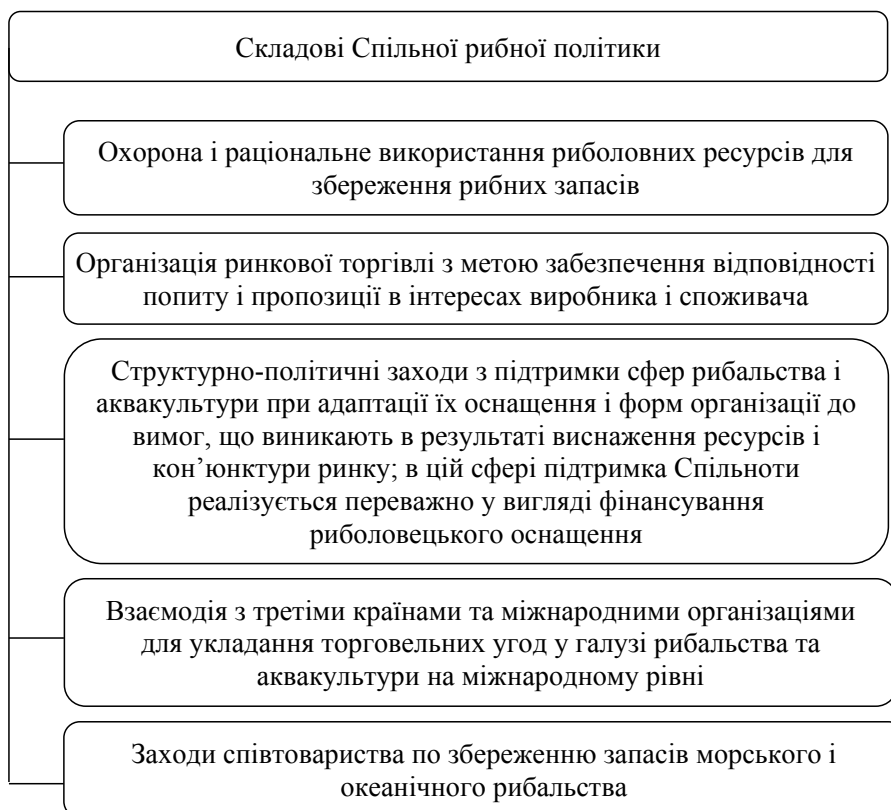

Рис. 1. Складові Спільної рибної політики Європейського Союзу у контексті дії системи із збереження і сталого використання рибних ресурсів

Джерело: розроблено автором на основі [1; 4–6; 7; 8; 11]

також у спрощенні підтримки більш ефективного управління виробничою та маркетинговою діяльністю у цих галузях. Загальна організація ринку продукції аквакультури повинна забезпечити рівні умови для всіх продуктів як рибальства, так і аквакультури, незалежно від їхнього походження, а також дозволити споживачам приймати більш обґрунтовані рішення і підтримувати відповідальне споживання, і має поліпшити економічні знання і розуміння ринків Спільноти про ланцюг поставок [3, с. 224–248; 5, с. 20–26; 8, с. 90–92].

З метою забезпечення дотримання правил Спільна рибна політика має бути створена як ефективна система управління, інспектування і контролю за дотриманням, що включає в свою сферу компетенції боротьби з нерегулярним та непідзвітним рибальством. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства соціальної політики України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів» від 16.10.2012 р. № 5462-VI повноваження щодо встановлення лімітів вилову рибних ресурсів та щодо погодження квот вилову суб'єктам господарювання були передані від Міністерства екології та природних ресурсів до Державного агентства рибного господарства України. У контексті розгляду поставлених задач у сфері вирішення питання створення системи управління рибним господарством, охороною та відтворенням водних живих ресурсів необхідно звернути увагу на те, що не менш важливо – забезпечити належне збереження місць їх існування, тобто самих водних об'єктів. Дана пропозиція знайшла своє відображення в проекті закону України «Про введення заборони (мораторію) на промисловий вилов водних живих ресурсів на деяких водоймах України» від 27.07.2015 р. № 2454а. Закон вводить заборону (мораторій) на здійснення промислового рибальства на деяких рибогосподарських водних об'єктах України починаючи з 2016 р.

Дане відтермінування необхідне для визначення саме тих водойм, на яких має бути запроваджена заборона; для проведення аналізу чинників негативного впливу на екосистему, що дасть можливість визначити комплекс ефективних управлінських рішень; для проведення соціально-економічного аналізу стану рибальства, а також для здійснення низки організаційних заходів щодо введення заборони на здійснення промислового рибальства на водних об'єктах та розроблення Програми створення нових робочих місць для забезпечення зайнятості населення, яке вивільниться при набранні чинності цього закону.

Крім того, у проекті закону передбачено здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням законодавства про охорону, використання та відтворення риби та інших водних живих ресурсів щодо промислового рибальства, вилову водних біоресурсів у науково-дослідних, науково-промислових, дослідно-конструкторських цілях з метою з'ясування їх санітарно-епідеміологічного стану (дослідний вилов), контрольного вилову для визначення їх стану та запасів, меліоративного вилову з метою формування їх оптимального видового та вікового складу на водоймах, здійснення промислового, любительського спортивного рибальства, а також додержання мораторію на здійснення промислового рибальства, проводить центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів [8, с. 90; 11, с. 11]. Надання повноважень центральному органу виконавчої влади, що забезпечує форму-

вання державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища передбачено для:

а) визначення пріоритетних напрямків та узагальнення практики застосування законодавства з питань охорони та відтворення водних біоресурсів, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення та внесення в установленому порядку проєктів законодавчих актів;

б) затвердження лімітів спеціального використання водних біоресурсів; погодження квот добування водних біоресурсів; погодження правил та режимів рибальства, добування (вилучення, вилову) та відтворення водних біоресурсів;

в) погодження порядку штучного розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів та їх використання, інструкції про порядок здійснення штучного розведення, вирощування водних біоресурсів та їх використання у спеціальних товарних рибних господарствах, передбачає передачу значної частини управлінських функцій з рибогосподарських питань Мінприроди України.

Тут варто відмітити, що вказані заходи уповільнять процеси європейської інтеграції, оскільки не відповідають загальному курсу реформ в Україні на дерегуляцію, дублюватимуть функції центрального органу виконавчої влади з питань рибного господарства (Держрибагентства) та створять нові проблеми з управління рибним господарством. Саме ст. 6 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» чітко визначає місце в усіх центральних органах виконавчої влади України з питань управління національним рибним господарством. На наш погляд, передача функцій державного нагляду (контролю) у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних живих ресурсів, регулювання рибальства, взаємодії органів контролю та нагляду у сфері рибного господарства України від Держрибагентства іншому відомству суттєво ускладнить, а в деяких випадках унеможливить реалізацію положень ст. ст. 6, 295, 407, 408, 409 Угоди про асоціацію між Європейським Союзом і Україною.

Аналіз висвітлив, що Україна підписала також низку міжнародних угод в галузі рибного господарства з Російською Федерацією, Грузією, Туреччиною, Марокко, відповідальним за виконання якої з українською сторони виступає Держрибагентство. Положеннями даних угод передбачено безпосереднє здійснення та виконання контрольних-наглядових функцій в галузі рибного господарства.

Важливою особливістю є те, що нині промислове рибальство здійснюється відповідно до встановлених наукових обґрунтувань на кожен вид ресурсу та на кожен водний об'єкт [11, с. 10]. Станом на початок 2015 р. кількість користувачів, які, відповідно до чинного законодавства України, отримали квоти та мають право здійснювати промислове рибальство, становить 559 суб'єктів, з них, зокрема, на: Київському водосховищі – 34, Канівському водосховищі – 31, Кременчуцькому водосховищі – 63, Дніпродзержинському водосховищі – 37, Запорізькому водосховищі – 18, Каховському водосховищі – 56, річці Південний Буг (в межах Вінницької області) – 2, річці Дніпро (в межах Чернігівської області) – 6, річці Десна (в межах Чернігівської області) – 4.

У 2014 р. вилучено водних біоресурсів у Азово-Чорноморському басейні та внутрішніх водоймах понад 35,7 тис. тонн. З них в Азовському морі – 20 тис. тонн, Чорному морі – 3,4 тис. тонн, водосховищах Дніпра – 9 тис. тонн. Переважають наступні об'єкти промислу: в Азово-Чорноморському

басейні – бички, тюлька, шпрот, хамса, калкан, ставрида; у внутрішніх водоймах – плітка, лящ, карась, тюлька, плоскирка, судак, рослинодні. Тому пропозиція щодо створення спеціальних промислових зон до 40% акваторії водного об'єкту, а вони мають бути розташовані не ближче 200 м від урізу води, не має під собою достатнього наукового обґрунтування, оскільки не висвітлено розрахункові механізми введення даної норми.

Висновки. Проведене наукове дослідження дало можливість на основі теоретико-методологічних та організаційно-господарських заходів, вивчення проекту закону щодо заборони промислового рибальства водних біоресурсів сформулювати такі висновки:

1. Заборона промислового вилучення водних біоресурсів у внутрішніх водоймах до затвердження промислових зон (до 40% акваторії) поставить під загрозу захист вітчизняного товаровиробника, забезпечення існуючих і новостворених потужностей рибопереробних та інших підприємств сировиною, задоволення потреб населення у високоякісній продукції рибної промисловості.

2. Може виникнути соціальна напруга серед рибалок, які задіяні у промисловому вилученні водних біоресурсів. Це тисячі робочих місць самих рибалок та робочі місця із суміжних галузей, що пов'язані з роботою рибалок.

3. Заборона промислового вилучення водних біоресурсів у внутрішніх водоймах призведе до зменшення надходжень до Державного бюджету України у вигляді сплати за використаний ресурс та податків від роботи підприємств.

4. У випадку заборони промислового вилучення водних біоресурсів у внутрішніх водоймах не виключено, що більшість рибалок, які були задіяні у промислі і для яких це є єдине джерело прибутку, будуть працювати у тіні та займатися браконьерством. Тому проконтролювати масову боротьбу з цим явищем в масштабах України буде досить важко та практично неможливо, що у повній мірі не співпадатиме з основоположними принципами Спільної рибної політики у контексті вирішення проблеми виснаження рибних ресурсів.

Література:

1. Спільна рибна політика ЄС. Регламент від 11.12.2013 р. № 1380/2013 / Офіційний вісник Європейського Співтовариства L354/22.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права та Угоди про впровадження частини XI цієї Конвенції OJ L 179 від 23.6.1998 р. – С. 3.
3. Вдовенко Н.М. Державне регулювання розвитку аквакультури в Україні: [монографія] / Н.М. Вдовенко. – К.: Вітас ЛТД, 2013. – 464 с.
4. Вдовенко Н.М. Регуляторна політика держави і механізми її реалізації в перспективних галузях економіки, пов'язаних із рибним господарством / Н.М. Вдовенко // Економіка розвитку; Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця. – 2014. – № 3(71). – С. 9–14.
5. Вдовенко Н.М. Сучасна парадигма регулювання розвитку галузей аграрного сектору в умовах глобального дефіциту продовольства / Н.М. Вдовенко // ScienceRise. – 2015. – № 2/3(7). – С. 20–26.
6. Вдовенко Н.М. Методологізація галузевого державного управління на шляху адаптації економіки до умов та вимог Європейського Союзу / Н.М. Вдовенко / ScienceRise. – 2015. – № 5/3(10). – С. 39–45.

7. Золотухін О. Рибництво: документальне оформлення. Облік вирощування товарної риби / О. Золотухін // Баланс-Агро. – 2011. – Ч. 3. – № 28(256). – С. 10–14.
8. Шаріло Ю.Є. Державне регулювання аквакультури у контексті світового досвіду / Ю.Є. Шаріло, К.О. Рыбальченко // Materialy X mezinarodni vedecko-prakticka konference «Nauka i inovacija-2014» (Przemysl, 07–15 pazdziernika, 2014). – V. 3. – Ekonomiczne nauki: Przemysl. Nauka i studia, 2014. – С. 90–92.
9. Кваша С.М. Аквакультурне виробництво: від наукових експериментів до промислових масштабів / С.М. Кваша, Н.М. Вдовенко // Інвестиції практика та досвід. – 2011. – № 20. – С. 7–11.
10. Чуклін А.В. Регуляторна політика государства и механизмы ее реализации в аграрном секторе экономики / Н.М. Вдовенко, А.В. Чуклін / Материалы Международной научной конференции «Украина – Болгария – Европейский Союз» (Варна – Херсон, 11–17 сентября 2014 г.) // Наука и экономика, 2014. – Т. 1. – С. 79–84.
11. Шаріло Ю.Є. Сучасний досвід застосування методів прямого впливу на регулювання діяльності суб'єктів аграрного сектору в умовах глобалізації / Н.М. Вдовенко, Ю.Є. Шаріло // Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції: зб. наук. праць. – Херсонський національний технічний університет, 2015. – № 16(5). – Т. 1. – С. 9–13.

Шепелев С.С. Рациональное использование водных биоресурсов в рамках общей рыбопромышленной политики ЕС

Аннотация. В статье доказано, что рациональное использование рыбных ресурсов является одним из актуальных вопросов в контексте решения проблемы истощения природных ресурсов. Обосновано, что Совместная рыбная политика является сферой совместной ответственности Европейского Союза и имеет определяющее влияние на конкурентоспособность рыбного хозяйства. Определены концептуальные подходы к введению запрета на промышленный вылов водных ресурсов на некоторых водоемах Украины в аспекте законодательного реформирования рыбного хозяйства и усилении конкурентоспособности как рыболовства, так и аквакультуры.

Ключевые слова: Совместная рыбная политика, конкурентоспособность, рыбное хозяйство, Европейский Союз, водные биоресурсы, рыболовство, аграрная политика, охрана рыбных запасов.

Shepelev S.S. Rational use of water biological resources under the common fishery policy of the EU

Summary. The article proved sustainable use of fisheries resources is one of the pressing issues in the context of solving the problem of depletion of natural resources. Proved that the joint fishing policy is an area of shared responsibility of the European Union and has a decisive impact on the competitiveness of fisheries. Conceptual approaches to the ban on industrial fishing water in some reservoirs in Ukraine aspect of legislative reform fisheries and enhancing the competitiveness of both fisheries and aquaculture.

Keywords: Common fishing policy, competitiveness, fisheries, European Union, aquatic biological resources, fisheries, agricultural policy, protection of fish stocks.